

Subjektivni obrat kot metodologija organiziranja

Članek obravnava metodologije organiziranja, ki so se razvile v slovenskem delu gibanja 15. oktober (#15o) po 15. oktobru 2011. #15o je bilo evropsko gibanje, ki je izšlo iz srečanja *Hub meeting* v Barceloni, na katerem so se zbrali aktivisti iz vse Evrope. Na številne načine je bilo to gibanje kvalitativno drugačno od vstaj, ki smo jih v Sloveniji izkusili med novembrom 2012 in aprilom 2013. Pričujoči članek je bil skiciran v predstajniškem kontekstu, zato se osredinja izključno na metodologije organiziranja v okviru #15o. To so bile metodologije, ki jih ni bilo mogoče aplicirati v času vstaj, saj so te, še posebno v prvih tednih, privzele drugačne oblike protesta. Temu navkljub pa je določene njihove vidike vredno znova pretehtati, in sicer kot znanilce tega, kako so se ljudje izražali med presenetljivimi meseci vstaj. Pomembno izhodišče zadnjih so bile med drugim globoke frustracije zaradi let prelomljenih obljub in zniževanja življenjskega standarda. #15o si je prizadeval, da bi izluščil te iste frustracije in jih povezal s kriznimi politikami, ki se uveljavljajo po vsej Evropi. Subjektivni obrat je bil del procesa, ki je to omogočil; spodbujal je organiziranje kolektivnega znanja in bojov, osredinjenih na koncept osebnega.

Preden natančneje definiram in teoretiziram subjektivni obrat, moram nujno podati kontekst #15o. V izjavi, ki je bila sprejeta na srečanju v Barceloni, je zapisano, da se bo #15o skušal opredeliti kot politični subjekt, ki bo naslovil krizo tako na ekonomski kot na politični ravni. Zbrani so pozvali k zavrnitvi varčevalnih ukrepov, privatizacije, nadaljnje fleksibilizacije trga dela ter k reappropriaciji politike prek neposredne participacije. Izjava je tako premestila nacionalne boje na evropsko in celo svetovno raven, saj je poudarila skupne okoliščine vseh ljudi, ki živijo pod kriznimi politikami in oblastjo transnacionalnih institucij, bank in finančnih trgov. Ta izjava je oblikovala temeljno platformo za razprave in akcije v Sloveniji.

V Sloveniji je #15o kot politično subjektiviteto privzel širok spekter posameznikov in pobud, ki so se organizirali predvsem na podlagi nasprotovanja kriznemu upravljanju ter institucionalno predpisanim odgovorom na krizo (kot je denimo privatizacija) in ki so iskali povezave med socialnimi vprašanji ter krizo in kapitalizmom na splošno. Kot takšno je bilo gibanje izjemno heterogeno in je izražalo raznolike politične pozicije, izkušnje in tradicije. Tako je #15o pomenil bolj platformo za organiziranje in ne toliko sidrišče specifične politične ideologije, ki bi mobilizirala

posameznike na tej podlagi. Gibanje je prvič postalo vidno 14. oktobra 2011 s *teach-inom* na Novi Ljubljanski banki (NLB), pozneje pa je večina organiziranja potekala na zasedenem prostoru Boj za, v taboru pred ljubljansko Borzo.

Fokus prispevka je »subjektivni obrat« (Razsa, 2012). Ta pristop spodbuja reflektiranje lastnega življenja v procesu družbenega oziroma političnega angažiranja, in sicer z namenom iskanja stičnih točk med navidezno raznosmernimi boji in skupnostni, ki izhajajo iz različnih kontekstov. V članku intenzivno črparam iz osebnih izkušenj angažmaja v #15o, predvsem izkušenj s subjektivnim obratom. Sledeč pregledu, kako se je ta metodologija razvila iz interakcij v gibanju, lahko dobimo občutek, kakšen je bil njen prispevek k dogajanju. Ob tem se bom opiral tudi na delo, ki so ga na področju družbene reprodukcije razvijale predvsem radikalne feministične avtorice. Predvsem me bo zanimalo, zakaj je bil subjektivni obrat pomemben v gibanju 15o# in kakšen je bil njegov prispevek za aktiviste, ki so se organizirali v zvezi z lastno prekernostjo.

Metodologije organiziranja

Osnovna metoda, na podlagi katere so bili organizirani odnosi, predlogi in koordinacija akcij ter delavnic, je bila demokracija direktne akcije. Ta oblika neposredne demokracije je temeljila na individualni in kolektivni iniciativnosti, ob tem pa je obšla hierarhizacijo sprejemanja odločitev tako, da je podelila večjo vlogo delavnicam kot dnevni splošni skupščini. Subjektivni obrat se je v tem okviru razvil kot ena izmed metod raziskovanja in snovanja akcij. Začeni s *teach-inom* na Novi Ljubljanski banki 14. oktobra 2011 so bile artikulacije #15o namreč pogosto osredinjene na dnevno realnost našega življenja.

Povedano na kratko, subjektivni obrat je pomenil ključno metodologijo za vpeljavo osebne perspektive, ki je spodbudila poglobljeno razumevanje družbenih hierarhij in umeščenost posameznikov in posameznic znotraj njih. Učinek tega je bil proces spreminjanja lastnih življenj v izhodiščne točke razprav in raziskovanja. V tem širšem razumevanju hierarhij je bilo mogoče začeti razpravo o oblikah prekernosti ter ugotovljati, kje so možnosti za t. i. 'stavko prekernih', organiziran boj prekernih delavcev. A četudi je tovrsten osebni pristop pomenil izhodišče, so ga poznejše razprave v okviru delavnic oziroma artikulacij redko presegle; lahko bi rekli, da niso poglobljale analiz naših lastnih življenj, naših medsebojnih odnosov ali procesov, ki jih sproža kriza.

Le ena delavnica je privzela bolj angažiran pristop k subjektivnemu obratu. Kot bom podrobneje obravnaval pozneje, je Prekerni osir pomenil forum, ki se je tedensko srečeval od decembra 2011 naprej. Uporabil je zelo sistematičen pristop k analizi lastnih življenj prek niza odprtih, nestrukturiranih razprav. Upošteva načela militantnega raziskovanja so se sodelujoči zakopali v naracije lastnih življenj, da bi uvideli, na katerih področjih so onemogočeni, za kaj jim manjka virov, katere institucije obvladujejo njihova življenja, a tudi kakšne so njihove želje. Navedeni ravni subjektivnega obrata, kakor sem ju doživel sam, oblikujeta osi tega članka.

Oživitev gibanja #15o

Kot sem že omenil, sem v okviru #15o sodeloval pri dveh konkretnih izrazih subjektivnega obrata. Pred 15. oktobrom je bilo v zvezi z organizacijo protesta sklicanih več sestankov. Na njih smo sprejeli odločitev, da bomo protest začeli dan prej, in sicer z zasedbo poslovalnice NLB na Trgu repu-

blike v Ljubljani. Zamislili smo si *teach-in*, ki bo transformiral zasebni prostor banke, pomembnega akterja finančne krize v Sloveniji, v skupni prostor za razgaljanje in izmenjavo pričevanj o tem, zakaj zaradi financiranja čedalje težje živimo. Sodelujoči smo med *teach-inom* izmenjevali predvsem osebne naracije o vsiljenih, vnaprej predvidenih družbenih kategorijah, o osebnih dolgovih, ki jih imamo zaradi šolnin, in o dnevni bojih, ki jih bijemo za izpolnitev obveznosti kljub stalnim zaposlitvam. Čeprav so bile nekatere zgodbe bolj nedvoumne kot druge, so vse poudarile jasno povezavo med osebnimi stiskami in dejavnostmi bank kot povzročitelji krize. Enako pomembno pa je, da so se sodelujoči vzdržali preprostih, posplošenih analiz situacije; raje so kampanjo zgradili na podlagi lastnih življenj. Na kratko, akcija je pokazala, da gre za krizo, ki jo vsak od nas občuti na drugačen način, vendar pa smo njenim učinkom izpostavljeni vsi. Dogajanje je bilo deležno znatne medijske pozornosti.

Naslednji dan je bila na Kongresnem trgu velika demonstracija. Ljudje so se v velikem številu zbrali na javni manifestaciji in osebne zgodbe so spet pomenile ključno točko dneva. Aktivisti Socialnega centra Rog so postavili mikrofona, ki je kmalu postal središče demonstracije. A tega niso uporabili, da bi dogodku vsilili vsebino, temveč so vzpostavili odprti mikrofona; posamezniki in posameznice, ki so pristopili, so ponovno nastopili iz osebne perspektive. Nihče si ni prizadeval, da bi nadkodiral trenutek s specifičnimi ideološkimi vsebinami. Ljudje so namesto tega pripovedovali zgodbe, ki so znova vzpostavile povezavo med finančnimi institucijami in državo ter čedalje hujšimi ovirami, s katerimi se spoprijemajo, da bi zadovoljili temeljne dnevne potrebe. S temi dogodki je povezan nastanek subjektivnega obrata pri organiziranju znotraj #150. Demonstracija se je končala z zasedbo trga pred ljubljansko Borzo, kmalu po začetku zasedbe pa je bila črka 'r' v napisu BORZA zamenjana s črko 'j' ter je tako ime prostora spremenila v BOJ ZA.

Delavnice #150, ki so potekale pred Boj za in drugod, so v veliki meri nadaljevale to prakso. V tem kontekstu je subjektivni obrat privzel še eno funkcijo. Podobno kot na demonstracijah je osebna perspektiva omogočila bolj smiselno medsebojno povezovanje, ki se je ogibalo hierarhijam ali golemu govorjenju o »problemih drugih ljudi«. Omogočila pa je tudi ogibanje temu, da bi pogovori postali preobremenjeni z ideološkimi trditvami in pozicijami. To je tako pomenilo, da je subjektivni obrat omogočil tudi izogibanje abstraktnosti v razpravah. Raje kot da bi bil govor denimo o »kapitalizmu«, so se diskusije dotikale dejanskih, praktičnih vprašanj, s katerimi se sooča skupnost. To prakso so še posebej ponotranjile delavnice Direktno socialno delo, Proti prekernosti – za skupno blaginjo ter delavnica o stanovanjskem vprašanju.

Na tej ravni je subjektivni obrat pomemben zato, ker je aktivistom dopustil tako vzpostavitev medsebojnih odnosov kot odnosov s širšo skupnostjo, ki ni organizirana v kakršenkoli politični subjekt, s katerim se identificirajo. Dejansko je bila ena izmed značilnosti tabora Boj za, da so le posamične skupine intervenirale v prostor, vzpostavljen na novo, kot predhodno obstoječi politični subjekti. Več posameznikov in posameznic je bilo namreč dejavnih v različnih pobudah že pred #150 in ves čas njegovega trajanja, a so se le redki v delavnicah in na skupščinah predstavljali kot delegati prej vzpostavljenih političnih subjektivitet. Namesto tega so se mnogi odločili, da se bodo stopili v kontekst Boj za in #150 kot posamezniki.

Gnezdo os

Proces subjektivnega obrata se je poglobil v okviru delavnice Prekerni osir. Prekerni osir, kakor sem ga doživel sam, je bil v svojem bistvu prostor razprav in raziskovanja, vzpostavljen po 15.

oktobru 2011. Nikoli se ni razvil v utrjen politični subjekt, a je v njegovem okviru nastalo znatno število tekstov v obliki kolektivnih avtointervjujev in posamičnih individualnih refleksij. Sodelujoči v Prekernem osirju smo organizirali tedensko »pisarno prekernih« v avtonomnem prostoru ter vzpostavili blog (www.prekerniosir.wordpress.com). Sam sem bil aktiven v Prekernem osirju in sem sodeloval v omenjenih razpravah in dejavnostih, zato za svojo analizo veliko dolgujem tem kolektivnim momentom.

Podobno kot pri osebnih naracijah, uporabljenih v okviru akcij 14. in 15. oktobra, je bila za inspiracijo pri delovanju Prekernega osirja pomembna predvsem aspiracija po razbitju izoliranosti individualnih okoliščin. Kakor je bilo omenjeno v eni izmed kolektivnih razprav, je ta motiv izšel iz želje po premestitvi razprav, ki potekajo za zaprtimi vrati, v javne in skupne prostore.

Eden bistvenih ciljev je bil premakniti osebna vprašanja iz zasebnih prostorov v različne javne prostore. Pomeni poskus premestitve popolnoma zasebnih pogovorov o stiskah v zasebnem vsakdanjem življenju, v drugačna, javna okolja, ki bi ohranila osebni vidik, a bi nam hkrati omogočili razmišljati o teh temah na bolj političen način. Nato pa videti, kaj se zgodi. Proces je bil popolnoma odprt. (2012, 1)

Umestitev osebne situacije v politično perspektivo in njena transformacija v akcijo ni nov koncept. Feministično gibanje iz šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja je vzpostavilo izključno ženske skupine, da bi te v njih razpravljale o svojem položaju in si prizadevale za razkrivanje vidikov lastne podrejenosti. Svoja življenja so vzele za teren raziskovanja in iz tega izhodišča začele osvetljevati načine, na katere so v družbi obvladovane (Sarachild, 1978). Dejansko je bilo to jedro novih, identitetnih politik, ki so v tem času vznikale povsod. A medtem ko je analiza ženskih skupin in drugih ostala zamejena znotraj ene identitetne kategorije, so šle analize Prekernega osirja onkraj tega. Hitro smo razumeli – na podlagi naracij iz 14. in 15. oktobra, delavnic na Boj za in lastnih diskusij –, da je prekernost izjemno raznolik teren, ki danes jasno prehaja običajne družbene in ekonomske kategorije.

Naša ideja ni bila, da bi zgolj raziskovali lastna življenja, temveč smo želeli razmišljati tudi o možnostih za graditev solidarnostnih struktur oziroma struktur, ki bi omogočile takšno ali drugačno upiranje, ki bi bodisi ponudile solidarnost na popolnoma mikroravni bodisi kaj več ... In ker je prekernost tako heterogen koncept, povezujoč zelo različne situacije, ki jih je težko kategorizirati –, ideja na hitro je vedno, da je treba proučiti različne tipe pogodb ter na tej podlagi kategorizirati ljudi –, smo si zamislili, da bi zbrali zgodbe in skoznje videli razlike. Že v okviru delavnic na Boj za smo namreč uvideli, da je prekernost relacijski koncept, ki ni povezan le z delovnimi razmerji, temveč tudi s stanovanjskim vprašanjem, državljanjskim statusom in številnimi drugimi vidiki (2012: 2).

Zadnji poudarek naših razprav, ki ga želim tukaj osvetliti, je vprašanje prekernosti in dela. Za nas je bilo pomembno, da smo se izognili razumevanju prekernosti kot zgolj okoliščin, ki izhajajo iz delovnega razmerja, torej okoliščin, vsiljenih z ohlapno, nestalno ali neobstoječo pogodbo o zaposlitvi. Raje smo prekernost zaobjeli kot širši, relacijski pogoj življenja, ki gre onkraj pogodb, v vse plasti družbenih odnosov, kot so družina, stanovanjsko vprašanje, državljanstvo itn. Ta širši pogled na prekernost je bil ključen za potencial raziskovanja lastnih življenjskih razmer ter dejavnosti znotraj Prekernega osirja in bistven za potencial subjektivnega obrata kot mehanizma organiziranja. V nadaljevanju bom to na kratko obrazložil.

V primerih, ki sem jih navedel zgoraj (izjav, podanih 14. in 15. oktobra, delavnic na Boj za in dejavnosti Prekernega osirja), je subjektivni obrat deloval kot mehanizem organiziranja. A je kot

¹ To analizo dolgujem predvsem delu Leopolda Fortunati, objavljenemu v knjigi *The Arcane of Reproduction* (1980/1993), ter predavanju Silvie Federici leta 2006 v Bluestockings Radical Bookstore v New Yorku.

tak deloval bolj posredno, zato ga ne moremo preprosto razgraditi na posamične korake, ki bi jih lahko kadarkoli in kjerkoli ponovili. Bolje je reči, da je pripomogel k odpravi vsiljenih, a vplivnih razlikovanj med družbenimi kategorijami in s tem omogočil vznik bogatejše slike o prekernosti, kar nas je v zameno spodbudilo k razmišljanju o tem, kako zgraditi gibanje kot skupen boj. V tem procesu je bilo najpomembnejše razumeti široko sliko lastnih razmerij do drugih v boju oziroma preprosteje, pri upiranju.

Razjasnitev teh razmerij je bila plod militantnega raziskovanja (vedno na sebi), ki je potekalo v okviru sestankov Prekernega osirja. Razprave na sestankih nikakor niso bile strukturirane, prej so sledile tokovom misli sodelujočih ter nitim, ki so jih ti razvijali na podlagi prejšnjih komentarjev in srečanj. Prek razprav, refleksij, zajetij vsebin in v posamičnih primerih zapisov so prakse Prekernega osirja izparevale do destilatov mnogoterih manifestacij prekernosti. To je omogočilo pogled iz mikronaracij na širšo sliko tega, kako na vse nas učinkujejo različni družbeni procesi (Brown in Pistotnik, 2012: 3).

Delovanje Prekernega osirja in (v nekoliko manjši meri) osebne naracije, ki so izšle iz 14. in 15. oktobra ter iz aktivnosti v okviru Boja za, so skozi subjektivni obrat odprli osnovna vprašanja o družbeni reprodukciji. Ko smo raziskovanje lastnih življenj vzeli kot teren boja, se je začel pojavljati nekakšen zemljevid mnogoterih načinov, na katere na naše vsakdanje življenje vplivajo kriza in politike, ki jih oblikuje država. Ta proces je razkril številna področja, na katerih čedalje težje zadovoljujemo osnovne potrebe. Z drugimi besedami, dobili smo vpogled v izzive poskusov, da se družbeno reproduciramo, in v njihovo ceno.

Silvia Federici je v svojem newyorškem predavanju iz leta 2006 poudarila, da je eden izmed neuspehov družbenih gibanj ta, da pogosto prezrejo temeljno organiziranje na ravni potreb in reprodukcije skupnosti same. Ni naključje, da je poudarila ravno to kritiko, saj je (in je bila večino svoje intelektualne kariere) del naraščajočega glasu, ki zagovarja tezo, da lahko resnično upiranje družbenim hierarhijam in odnosom moči, ki nam jih vsiljuje kapital, dosežemo le, če radikalno spremenimo svoje razumevanje temeljnih družbenih odnosov, torej tega, kako reproduciramo družbo. Če strnemo, tako je deloval v #15o subjektivni obrat, saj je premestil analizo iz čisto abstraktne ravni na osnovne pogoje, s katerimi se soočamo vsak dan.

Apropriacija »neproduktivne« vrednosti?

Izogibanje abstrakciji je resda pomenilo pomemben del odpiranja procesa, a posebno zgodovinsko poreklo subjektivnega obrata, ki sem ga predlagal zgoraj, od nas zahteva teoretiziranje. Tako lahko umestimo te metodologije in celo te boje v širše transformacije kapitalizma, ki izhajajo iz nenehne dialektike med delom in kapitalom. Feministična kritika nam omogoča pogled onkraj uveljavljenih definicij dela ter nam pomaga uvideti, kako smo zdaj vsi ves čas izpostavljeni kapitalistični akumulaciji. Radikalna feministična kritika¹ je najprej zbudila dvom o pojmovanju, da je žensko domače delo neproduktivna, naravna dejavnost. V kapitalizmu namreč obstaja jasna razmejitev med produktivnim in reproduktivnim delom. Pri produktivnem delu delavec prodaja blago (svoje veščine) v obliki dela za »šefa«. Zato so njegove veščine, in ne njihova oseba, nosilke vrednosti. »Ko prodajajo svojo delovno silo na kapitalističnem trgu, je posamezniki ne morejo ponuditi kot produkt svojega reproduktivnega dela, kot vrednost, ker bi potemtakem *oni sami* imeli vrednost.« (Fortunati, 1981/1995: 11)

Vendar pa se kapitalizem medtem, ko ustvarja iluzijo, da so njihove reproduktivne dejavnosti »neproduktivne«, hkrati zanaša na to isto razmejitev, da si zagotovi popolnoma neplačano delovno silo. Reprodukcijsko delovno silo (rojevanje, vzgojo in socializacijo bodočih delavcev) omeji na dejavnost, ki jo opravljamo iz ljubezni. Čeprav je ta zagotovo del reprodukcije, je obenem tudi esencialna in včasih družbeno vsiljena aktivnost, ki pa vseeno nima nikakršne vrednosti, saj njeni izvajalci ne »prodajajo« svojega dela.

Teorija nam predstavi situacijo, kako delavec izkorišča samega sebe. Ta izhaja iz razlike med *menjalno vrednostjo* in *uporabno vrednostjo*. Kakor da delavec nima nikakršne zgodovine, se ne more prodati kot *uporabna vrednost* reproduktivnega dela, temveč lahko proda le *uporabno vrednost* svojega dela, kar pomeni, da je njegovo delo blago z menjalno vrednostjo, ki ni enako njegovi osebi (Fortunati, 1981/1995: 7). Zato reproduktivno delo ne ustvarja nikakršne vrednosti. Takole je zapisala Leopolda Fortunati:

... ima tako reprodukcija v kapitalizmu dvojni značaj. Glede na posameznika se formalno predstavlja kot ustvarjanje ne vrednosti. Dejansko, za kapital, pa je ustvarjanje vrednosti; z drugimi besedami, le, če je proces reprodukcije predstavljen kot »naraven« in reproduktivno delo kot »naravna sila skrbstvenega dela«, ki je za kapital zastoj, se lahko kapital valorizira. (ibid.: 11)

To analizo je mogoče razširiti onkraj gospodinjenja, vzgoje otrok in afektivnega dela žensk pri vzdrževanju svojih družin na prekerne delavce in odkrili bomo podobne okoliščine.

Prekerni delavci oziroma osebe, ki izkušajo prekernost na drugih področjih življenja (denimo zaradi stanovanjskega vprašanja, družbene izolacije, duševnega zdravja, družine), prispevajo k akumulaciji kapitala, a zato večinoma ne prejmejo nikakršnega nadomestila. Tisti, ki imajo službo, gotovo dobijo nekakšno kompenzacijo, vendar pogosto pogrešajo stabilnost zaposlitve, različne vrste zavarovanja in podpor, pokojnino itn. Obenem pa tudi za določene segmente opravljenega dela sploh niso kompenzirani. Za primer vzemimo samostojnega novinarja. Če ima srečo, dobi prilžnost za objavo članka, za katero bo tudi plačan. A to plačilo pogosto izključuje številne pomembne dejavnike. Prvič, ne bo pokrilo osnovnih stroškov produkcije teksta, kot so stroški interneta, uporabe osebnega računalnika, potni stroški, pisarniški prostor. In drugič, pisec bo pogosto odvisen od virov, ki so na voljo le na zasebnih plačljivih spletnih straneh (denimo JSTOR ali New York Times) oziroma v knjigah, kar oteži dostop do informacij, vsekakor pa ga tudi podraži. Vendar pa sta obe ravni ključni za kariero in reprodukcijo novinarja.

Enako družinskemu članu ali osebi, ki skrbi za ostarelega družinskega člana, ne bo nikoli povrnjena emocionalna cena, ki jo ob tem plačuje, ali kompenzirana čustvena podpora posamezniku, za katerega skrbi (ali celo podpora njegovi širši družini). In vendar je opravljeno delo v obeh primerih bistveno in dobičkonosno za kapital. Novinar z deljenjem svojega znanja (še posebej v odprti, prosti obliki) daje svoj prispevek širši družbi in širi vednost, ki je ključna za reprodukcijo družbe; skrbnik omogoča družini, da deluje »produktivno« s tem, ko nase prevzame del čustvenega bremena.

Tu imamo tako dve ravni: na prvi prekernost izhaja iz nekompenziranih stroškov, povezanih z delom, ne glede na to, ali gre za pisanje, vzgojo otrok ali skrb za ostarelega družinskega člana. Na drugi ravni pa izhaja iz manka nadomestila za delo proizvajanja določenih okoliščin in vednosti, ki neposredno pripomorejo k večanju družbene blaginje. Posebno druga raven nam dopušča misliti, kako raznolike so oblike, ki jih prekernost lahko privzame, in kako globoko se v vsakdanje življenje zažira izkoriščanje.

Prekerni prejmejo malo ali nič v zameno, saj je njihov vsakdanjik sestavljen iz skritih stroškov in »neproduktivnih« dejavnosti; vzgoja otrok je »naravno« delo; dvigovanje cene delnic spletnih socialnih omrežij s prijavo in dnevnim nalaganjem vsebine je zabava; snemanje družabnih dogodkov in njihova objava na spletu je konjiček; uporaba/obnova prostora, denimo zapuščene tovarne, je nelegalna. A vendar vse naštetu so nekompenzirane dejavnosti, ki generirajo družbeno in ekonomsko bogastvo: vzgoja otroka je reprodukcija delovne sile; nalaganje vsebine na splet proizvaja in širi znanje, obenem pa za uporabljeno stran izboljšuje položaj na trgu; uporaba opuščenih prostorov lahko pripomore k družbenemu ravnovesju in preprečuje fizičen propad objekta.

S penetracijo financiranja v vsakdanjik so okoliščine, prej vsiljene ženskam, postale del življenja vseh nas (Marazzi, 2011). Christian Marazzi v svojem delu *Nasilje finančnega kapitalizma* trdi, da so potrošniki zdaj postali soproizvajalci. Z drugimi besedami, čedalje več vrednosti prek potrošnje proizvajajo potrošniki sami. Marazzi poda primer socialnih medijev in ob tem citira esej Tiziana Terranove:

Njihov uspeh temelji na zmožnosti, da pritegnejo množico porabnikov, ki ustvarijo svet družbenih odnosov v okviru platform/okolij, te pa omogočajo strani, kot so Friendster, Facebook, Flickr ... splet 2.0 ni omejen na te nove platforme, temveč vključuje tudi aplikacije, kot so Google, v meri, do katere jim uspe zajeti in valorizirati brskanje uporabnikov; ali druge aplikacije, ki podobno omogočajo ekstrakcijo presežka skozi običajna dejanja, denimo povezovanje spletnih strani, spletnikovanje, modificiranje programske opreme itn. (2011: 52)

Kapital ima zmožnost, da si prilasti ustvarjeno bogastvo, medtem ko imajo prekerni delavci zelo malo moči, da ga reappropriirajo. Organiziranje gibanja prekernih je težavno, saj imajo raznolike potrebe, hkrati pa se nahajajo v razdrobljenih, individualiziranih okoliščinah. Vendar pa njihove dejavnosti ustvarjajo ekonomsko vrednost. Še zlasti finančni trgi so zelo uspešni pri transformaciji stila in afektov, dveh pomembnih produktov nematerialnega in prekernega dela, v dobiček in so tako prizorišča razlastitve in akumulacije. Prekerno delo v vseh svojih oblikah finančnim trgom omogoča visoke dobičke, nam pa je rečeno, da so te dejavnosti neresne, prostočasne in zabavne.

Sklep

Vrnimo se k vprašanju, ki smo si jih zastavili na začetku članka: Zakaj je bil subjektivni obrat pomemben in kakšen je bil njegov prispevek h gibanju? Ena osrednjih značilnosti transformacije evropskih trgov dela v zadnjih desetletjih so bile izguba industrije, zaposlitev za nedoločen čas in socialnega varstva, obenem pa so finančni trgi začeli vplivati na vsakdanje življenje skozi dolg. Čedalje bolj nematerialna narava dela je prinesla fleksibilizacijo, decentralizacijo in prekernost. A to je le del prekernosti, ki pa pogosto prevladuje v analizah. Uporaba subjektivnega obrata v #150 je zarisala precej širšo sliko prekernosti. Dejansko je umestila prekernost kot boj na vseh področjih vsakdanjega življenja in takšno razumevanje je bilo v središču gibanja.

Gibanje je izvabilo mnogoterost perspektiv prekernosti, ko je pritegnilo ljudi, da so govorili o svojih osebnih, dnevnih bojih, včasih le zato, da bi razbili izolacijo, in drugič, da bi bolj sistematično raziskali konstrukcijo prekernosti. Po poslušanju različnih zgodb je postalo očitno, da je prekernost ne glede na to, kako se manifestira v življenju posameznika ali posameznice, del zajemanja bogastva, ki ga ustvarjamo v financirani družbi. Morda je odgovor na »zakaj« potemtakem

preprosto zato, ker je (bilo) jemanje lastnih življenj za teren boja način osvetlitve, kako globoko gre izkoriščanje; nekaj, o čemer so radikalne feministke govorile od sedemdesetih let naprej.

Odgovor na to, kakšen je bil njegov prispevek h gibanju, pa je malo bolj zapleten. En vidik je jasen, dal je novo perspektivo. A je bil tudi priložnost za organiziranje v zvezi s prekernostjo na način, ki ni le pregledal njenih različnih oblik in poskušal intervenirati vanje, temveč je poskušal zgraditi bolj celostno sliko, da bi morda lahko omogočil intervencijo, ki bi šla onkraj posamičnih manifestacij prekernosti. Izhodišče takšne intervencije je pogled na družbene hierarhije, ki predlaga, da lahko različni družbeni položaji ne glede na vse najdejo posamične stične točke in tako zarišejo teren skupnega boja, ki je bil prej pretežno nejasen. Ta družbeni boj pa si zastavijo na podlagi dnevnih mankov, potreb in želja in ne na poenoteni viziji neka-kšne utopične prihodnosti. Ravno ta pogled nam lahko korenito predrugači našo percepcijo o drugih in s tem naš odnos do njih.

Prevedla: Sara Pistotnik

Literatura

- BROWN, D., PISTOTNIK, S. (2012): *DDA and the Subjective Turn*. Ljubljana, neobjavljeno besedilo.
- FEDERICI, S. (2006): *Precarious Labor: A Feminist View Point*. Dostopno na: *The Defenestrator*. <http://defenestrator.org/node/74> (januar, 2013).
- FORTNATI, L. (1995 [1981]): *The Arcane of Reproduction: Housework. Prostitution. Labor and Capital*. Brooklyn, Autonomedia.
- MARAZZI, C. (2011): *The Violence of Financial Capitalism*. Los Angeles, semiotext(e).
- PRECARIOUS WASPS' NEST (2012). *Collective Reflections*. Ljubljana, neobjavljeno besedilo.
- RAZSA, M. (2012): The Subjective Turn: The Radicalization of Personal Experience within Occupy Slovenia. V *Cultural Anthropology*. Dostopno na: <http://culanth.org/?q=node/646> (avgust, 2012).
- SARACHILD, KATHIE (1978): *Consciousness-Raising: A Radical Weapon*. V *Feminist Revolution, Redstockings Collective* (ur.) New York, Random House.